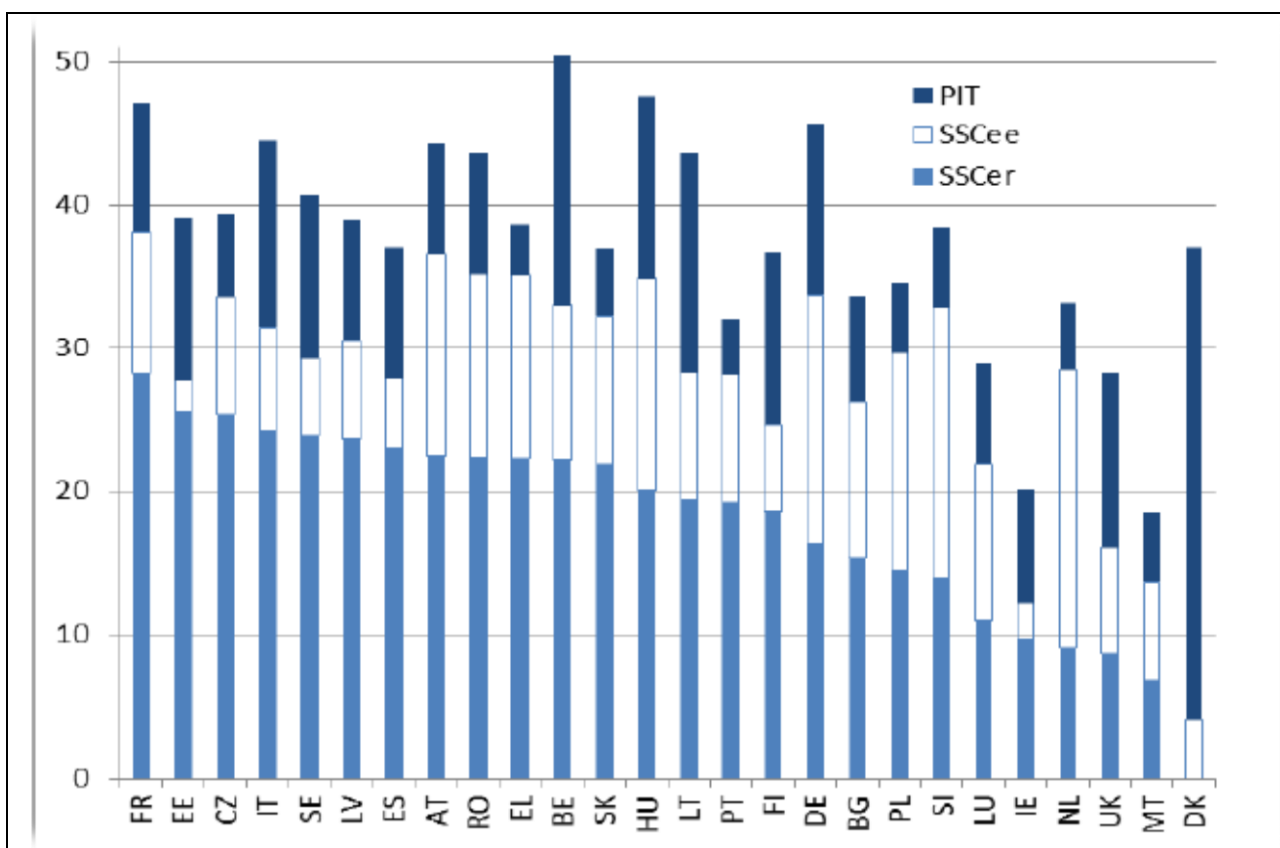

PRIEDAS I-3

Darbo jėgos mokestinės naštos ir nedarbo lygio sąryšio tyrimas

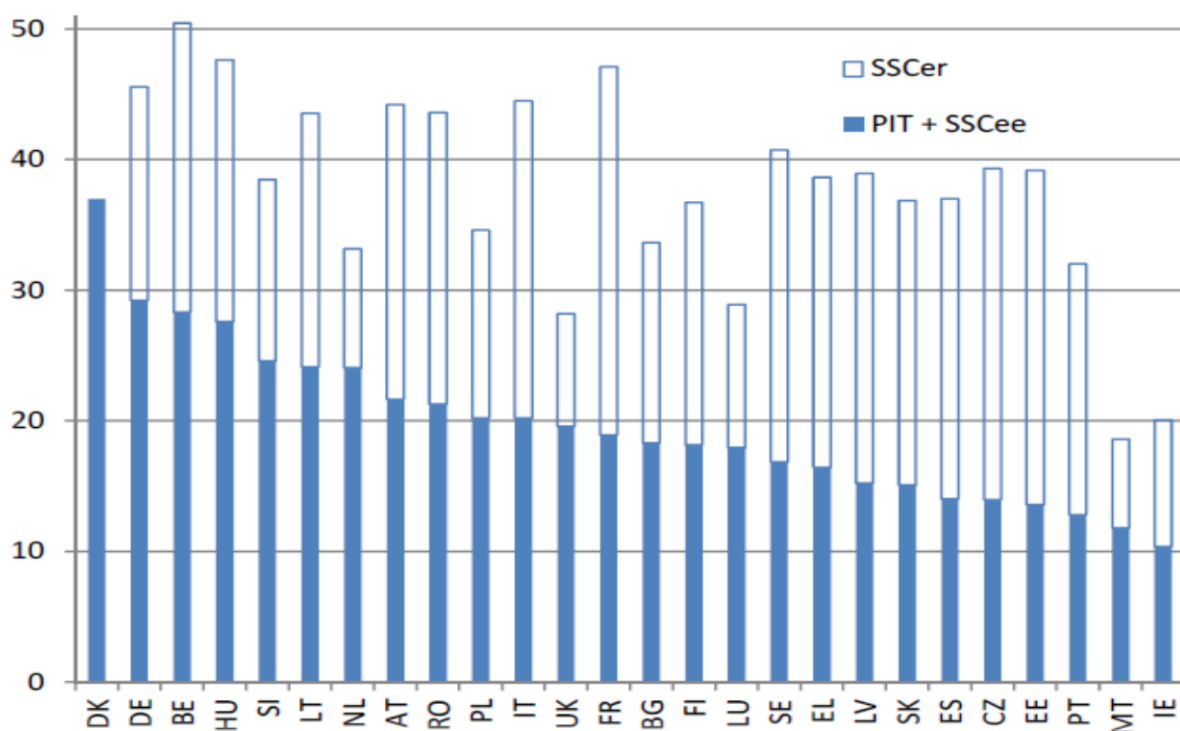
3-1 pav. Mokesčių pleištas, apskaičiuotas darbuotojui, gaunančiam 67 proc. vidutinių pajamų šalyje, ES šalyse 2012 m. (proc.)

PIT – pajamų mokestis, **SSCee** – darbuotojo mokamos socialinio draudimo įmokos, **SSCer** – darbdavio mokamos socialinio draudimo įmokos.

Šaltinis: Bendras EK-EBPO projektas, mokesčių ir išmokų rodiklių duomenų bazė.

3-2 pav. Mokesčių pleištas (apskaičiuotas darbuotojui, gaunančiam 67 proc. vidutinių pajamų šalyje) pagal našą, tenkančią darbuotojams ir darbdaviams ES šalyse, 2012 m.

PIT – pajamų mokestis, **SSCee** – darbuotojo mokamos socialinio draudimo įmokos, **SSCer** – darbdavio mokamos socialinio draudimo įmokos.

Šaltinis: Bendras EK-EBPO projektas, mokesčių ir išmokų rodiklių duomenų bazė.

Kaip matyti iš 3-2 pav., mokesčių pleištas, apskaičiuotas darbuotojui, gaunančiam 67 proc. vidutinio darbo užmokesčio šalyje (t. y. gaunančiam žemas pajamas iš darbo), 2012 m. buvo vienas aukščiausių ES šalyse ir siekė daugiau nei 40 proc. Didesnis mokesčių pleištas buvo tik Belgijoje, Vengrijoje, Vokietijoje ir Prancūzijoje.

Analizuojant duomenis pagal tai, kam - darbuotojams ar darbdaviams tenka didesnė mokesčių našta, matyti, kad ES šalys pasiskirsčiusios labai netolygiai. Pavyzdžiui, Danijoje, Vokietijoje, Belgijoje, Vengrijoje (didžiausią apmokestinimą turinčioms šalims, tame tarpe ir Lietuvoje), taip pat JK, Nyderlanduose ir daugelyje kitų ES šalių didesnė našta tenka darbuotojams nei darbdaviams. Darbdaviams nei darbuotojams didesnė mokesčių našta tenka Prancūzijoje, Švedijoje, Italijoje). Nors, kaip teigia dalis mokslininkų, nėra didelio skirtumo tarp to, kas yra apmokestinamas labiau – darbuotojas ar darbdavys, kur kas svarbiau yra apmokestinimo dydis.

3-1 lentelė. Mokesčių našta darbo jėgai ir bendra situacija darbo rinkoje ES šalyse

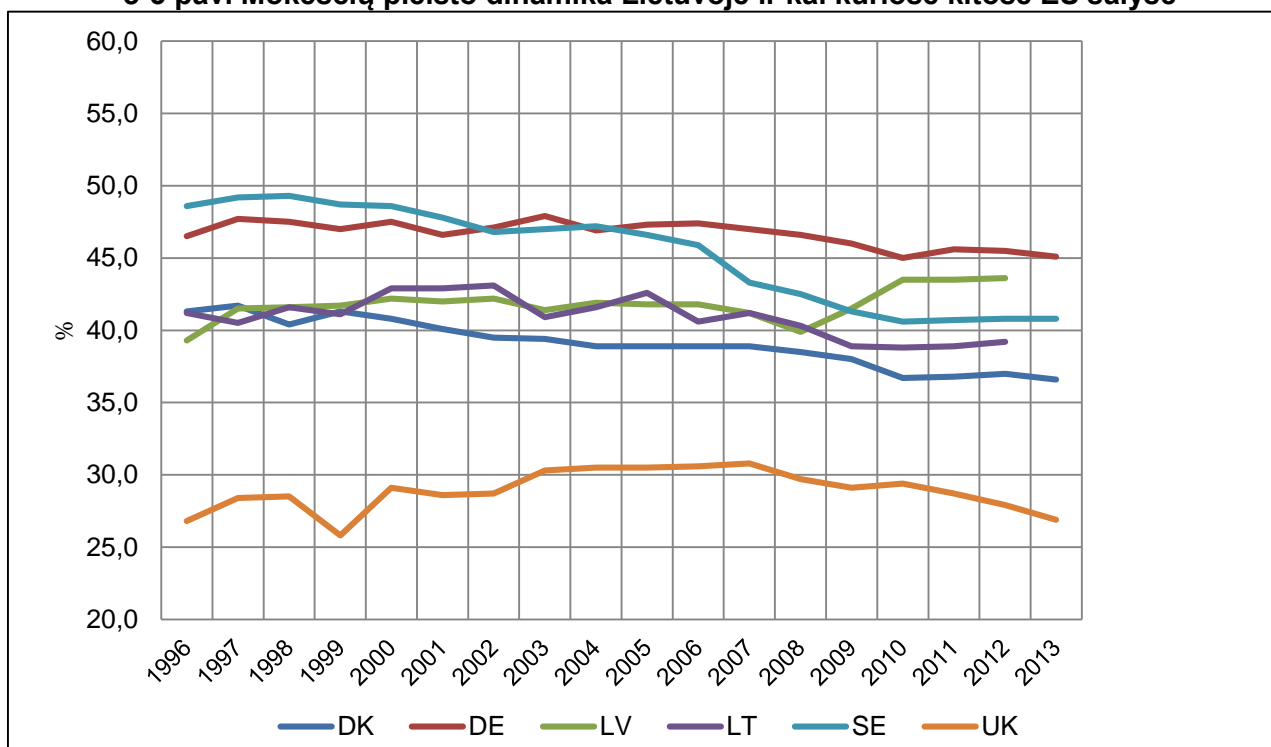
Šalis	Užimtumo lygis (2011) (20-64 m.)	Nedarbo lygis (2011) (20-64 m.)	Numanomas (implicitinis) darbo jėgos apmokestinimo lygis ¹ (2011)	Mokesčių pleištasis (100% vidutinių pajamų, 2011)
Belgija	67,3	6,9	42,5	55,5
Vokietija	76,3	5,9	37,4	49,8
Estija	70,4	12,3	37,0	40,1
Airija	64,1	14,1	26,1	26,8
Graikija	59,9	17,6	31,3	38,0
Ispanija	61,6	21,1	33,0	39,9
Prancūzija	69,1	8,9	41,0	49,4
Italija	61,2	8,1	42,6	47,6
Liuksemburgas	70,1	4,8	32,0	36,0
Malta	61,5	5,7	21,7	22,4
Nyderlandai	77,0	4,0	36,9	37,8
Austrija	75,2	3,9	40,5	48,4
Portugalija	69,1	12,8	23,4	39,0
Suomija	73,8	7,1	39,3	42,7
Bulgarija	63,9	10,9	24,4	32,5
Čekijos Resp.	70,9	6,5	39,0	42,5
Danija	75,7	7,0	34,8	38,4
Latvija	67,2	15,3	32,5	44,2
Lietuva	67,2	15,4	31,7	40,7
Vengrija	60,7	10,9	39,4	49,4
Lenkija	64,8	9,5	30,1	34,3
Švedija	80,0	6,6	39,0	42,8
Jungtinė Karalystė	73,6	7,0	25,7	32,5
ES-27	70,1	8,7	36,0	43,7

Šaltinis: European Commission (2012), *Tax Reforms in EU Member States, European Economy 2012/6 and Taxation Papers 34*.

3-1 lentelėje pateikiama statistika, apibūdinanti mokesčių našta darbo jėgai ir bendrą situaciją darbo rinkoje 2011 m. ES šalyse. Kaip matyti, 2011 m. aukščiausias numanomas (implicitinis) darbo jėgos apmokestinimo lygis buvo Italijoje (sudarė 42,6 proc.) ir Belgijoje (42,5 proc.), mažiausias – Maltoje (21,7 proc.) ir Portugalijoje (23,4 proc.). Lietuva patenka tarp vidutinį numanomą (implicitinį) darbo jėgos apmokestinimo lygį turinčių šalių (31,7 proc.). Didžiausias mokesčių pleištasis, apskaičiuotas 100 proc. vidutines pajamas gaunančiam darbuotojui, 2011 m. buvo Belgijoje (55,5 proc.), Vokietijoje (49,8 proc.), Vengrijoje (49,4 proc.); mažiausias – Maltoje (22,4 proc.) ir Airijoje (26,8 proc.). Šiuo atveju Lietuvą galima priskirti prie palyginti aukštą mokesčių pleištą turinčių šalių.

¹ Numanomas (implicitinis) darbo jėgos apmokestinimo lygis (angl. *Implicit tax rate on labour*) – tai visų tiesioginių ir netiesioginių darbo jėgos mokesčių (įskaitant socialines įmokas) suma, mokama nuo darbuotojo darbo pajamų, išreikšta procentais nuo visų darbuotojams mokamų kompensacijų iš nacionalinių sąskaitų (angl. – *the sum of all direct and indirect taxes and social contributions levied on employed labour in come as a percentage of total compensation of employees from national accounts*).

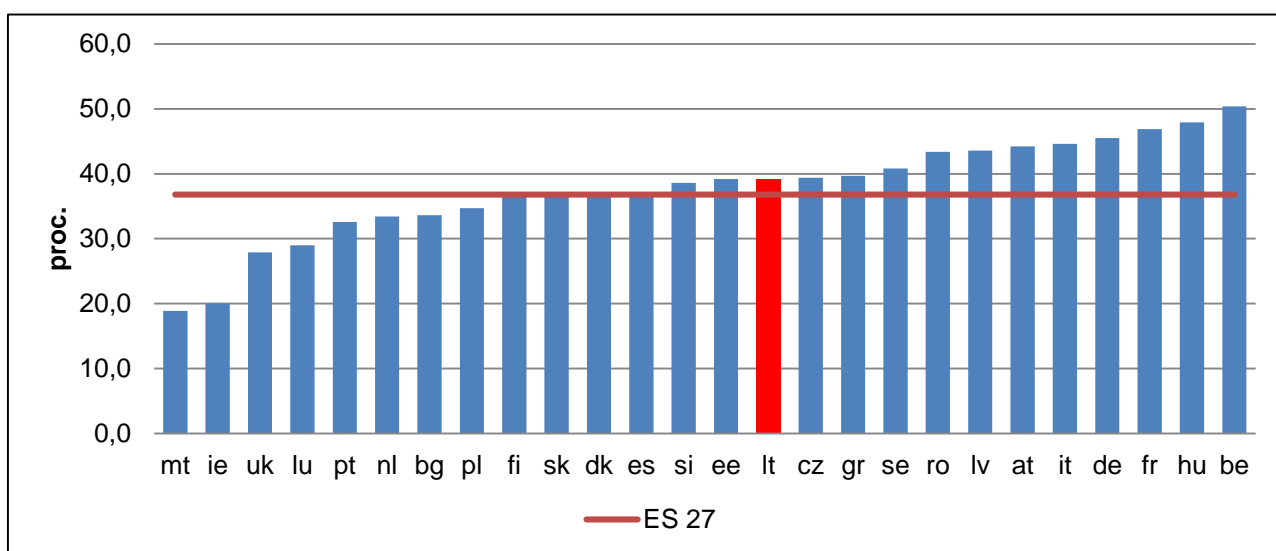
3-3 pav. Mokesčių pleišto dinamika Lietuvoje ir kai kuriose kitose ES šalyse

Šaltinis: Eurostat.

3-3 pav. pateikiama mokesčių pleišto dinamika Lietuvoje ir kitose ES šalyse. Kaip matyti mokesčių pleištas nagrinėjamu laikotarpiu išliko gana stabilus – kai kuriose šalyse tam tikri pokyčiai pastebimi nuo 2008-2009 m., kuomet įsibėgėjo pasaulinė ekonominė krizė (pvz., Latvijoje, Danijoje).

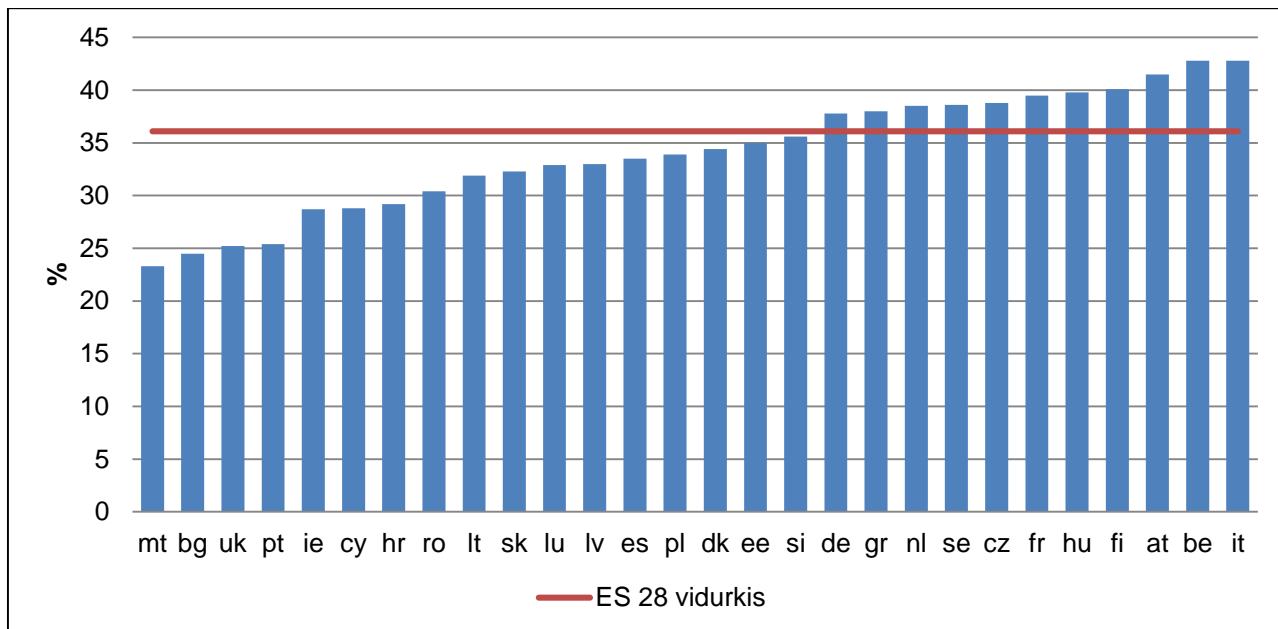
3-4 pav. Mokesčių pleištas ES šalyse, 2012 m. (apskaičiuota vienišiams asmenims be vaikų, kurių pajamos sudaro 67% vidutinių pajamų)

Šaltinis: Eurostat.

Žvelgiant į Lietuvos mokesčių pleišta ES šalių kontekste 2012 m., apskaičiuotą vienišiams asmenims be vaikų, kurių pajamos sudaro 67 proc. vidutinių pajamų, matyti, kad rodiklis Lietuvoje šiek tiek viršija ES šalių vidurkį (36,8 proc.) (3-4 pav.). Neapmokestinamas pajamų dydis Lietuvoje sumažina mokesčių pleišto lygį nuo 41,98 proc. iki paveikslėlyje pateikto 39,2 proc.

3-5 pav. Implicitinis mokesčių lygis darbo jėgai ES šalyse, 2012 m.

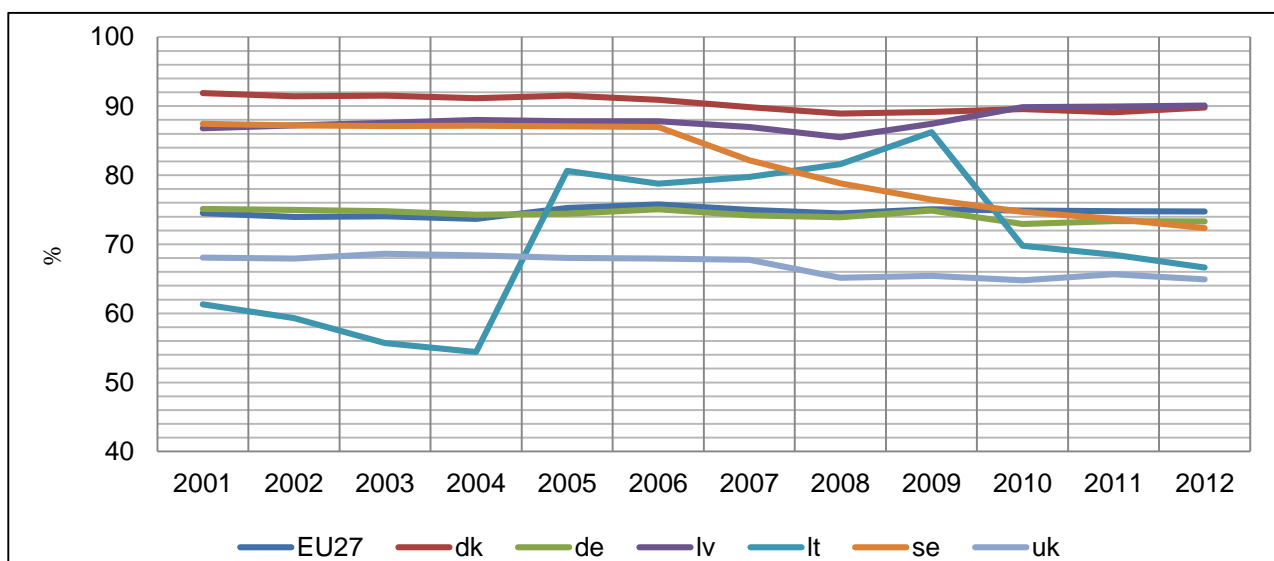

Šaltinis: Eurostat.

Implicitinis mokesčių lygis darbui parodo mokesčių naštą, susijusią su darbuotojų samdymu (darbo kaštam). Nuo mokesčių pleišto skiriasi tuo, kad parodo mokesčių naštą ne tik tam tikrose, mažai apmokamų darbuotojų kategorijose, o apima visą šalies darbo jėgą. Todėl visumoje darbo jėga nėra labai smarkiai apmokestinama, palyginus su kitomis ES šalimis (3-5 pav.). Tačiau, kaip buvo minėta apibūdinant mokesčių pleišta, didesnis darbo jėgos apmokestinimas yra žemoje pajamų grupėje.

Darbo jėgos apmokestinimą galima analizuoti pagal skirtingus namų ūkio tipus. Toliau analizėje bus naudojamas rodiklis – *mokesčių lygis*, kuris apibrėžiamas, kaip darbuotojo pajamų ir socialinio draudimo mokesčio, atėmus universalias pinigines išmokas, procentinė dalis nuo bruto darbo užmokesčio. Mokesčių lygis yra analizuojamas skirtingose atlyginimų grupėse ir skirtinguose namų ūkio tipuose Lietuvoje, lyginant su ES 27 šalių vidurkiu. Bendras mokesčių lygio bruožas žemiau nagrinėjamuose skirtingose sudėties namų ūkiuose yra tas, kad, didėjant namų ūkį sudarančių asmenų darbo užmokesčiui dėl neapmokestinamo pajamų dydžio (NPD) mažėjimo, didėja mokamų mokesčių lygis. Lietuvos proporcinės mokesčių sistemos sąlygomis NPD yra bene vienintelis būdas diferencijuoti mokesčius priklausomai nuo atlyginimo dydžio. Taip pat, didėjant individų pajamoms, jie netenka tam tikrų socialinės paramos išmokų.

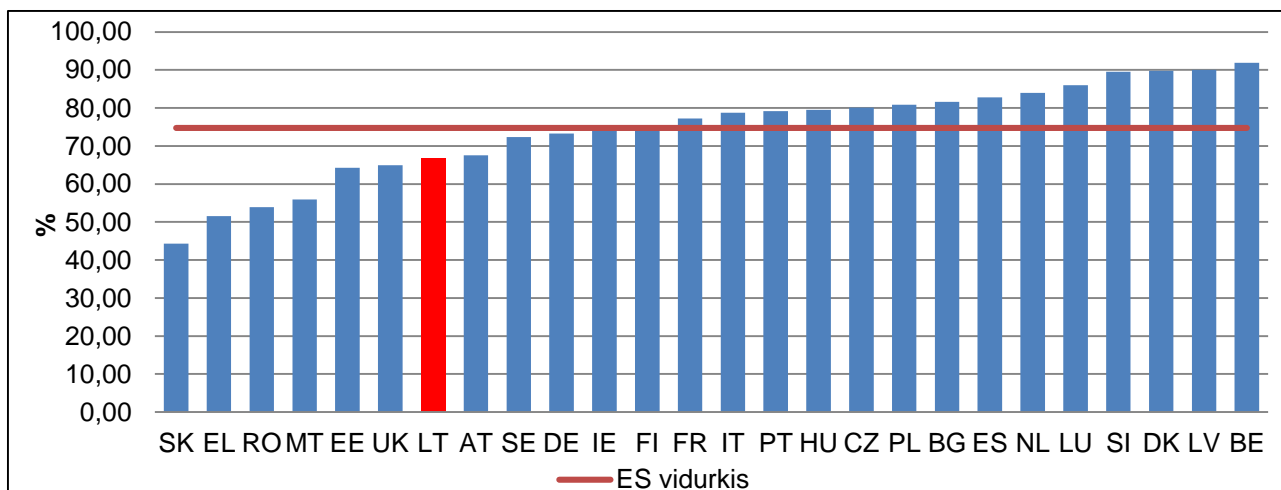
3-6 pav. Nedarbo spąstų rodiklio kitimo tendencijos Lietuvoje ir kai kuriose kitose ES šalyse (proc.)

Šaltinis: Eurostat.

Žvelgiant į nedarbo spąstų rodiklio reikšmę Lietuvoje ES šalių kontekste, galima teigti, kad nepaisant palyginti aukšto mažų pajamų apmokestinimo šalyje², 2012 m. Lietuvoje nedarbo spąstų lygis buvo pakankamai žemas (3-7 pav.). Tokią situaciją gali lemti itin griežtos, lyginant su kitomis ES šalimis, nedarbo draudimo išmokos mokėjimo sąlygos Lietuvoje (žemas išmokos dydis, trumpas mokėjimo laikotarpis ir kt.). Taip pat Lietuvoje yra nedideli nedarbo spąstai, palyginus su kitomis ES šalimis, dėl taikomo didelio neapmokestinamo pajamų dydžio. Taigi, iš esmės, darbuotojai Lietuvoje ekonomine prasme turėtų būti motyvuoti imtis mažai apmokamo darbo.

3-7 pav. Nedarbo spąstų rodiklis Lietuvoje ES šalių kontekste, 2012 m.

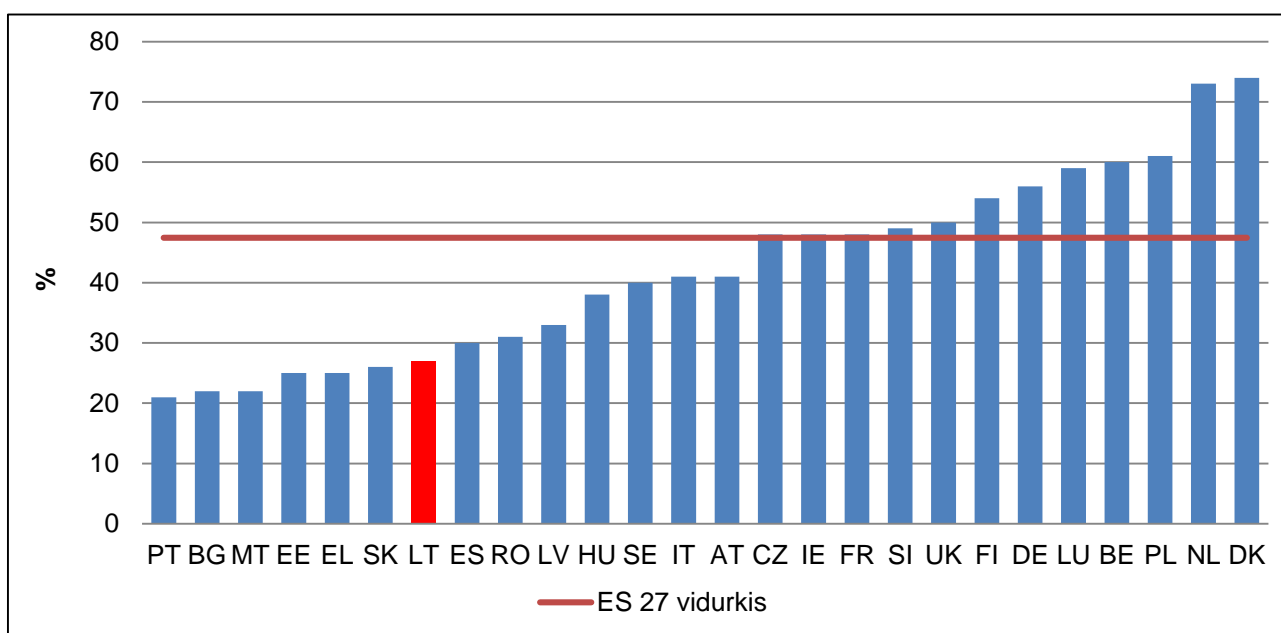
Šaltinis: Eurostat

Visgi reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad nedarbo spąstų rodiklis dažniausiai yra susijęs su asmenų, turinčių žemą kvalifikaciją, darbine motyvacija, t.y. šiuo atveju kalbame tik apie asmenis, kurie gali pretenduoti tik į minimalų ar nežymiai aukštesnį darbo užmokestį. Todėl galima teigti, kad pastarasis rodiklis apibūdina tik mažą visos darbo jėgos dalį ir su ja susijusią ekonominę motyvaciją įsidarbinti.

² Mokesčių pleištis, apskaičiuotas darbuotojui, gaunančiam 67 proc. vidutinio darbo užmokesčio šalyje, **Lietuvoje** 2012 m. sudarė apie 45 proc. (**Nyderlanduose** – 32 proc., **Danijoje** – 38 proc.).

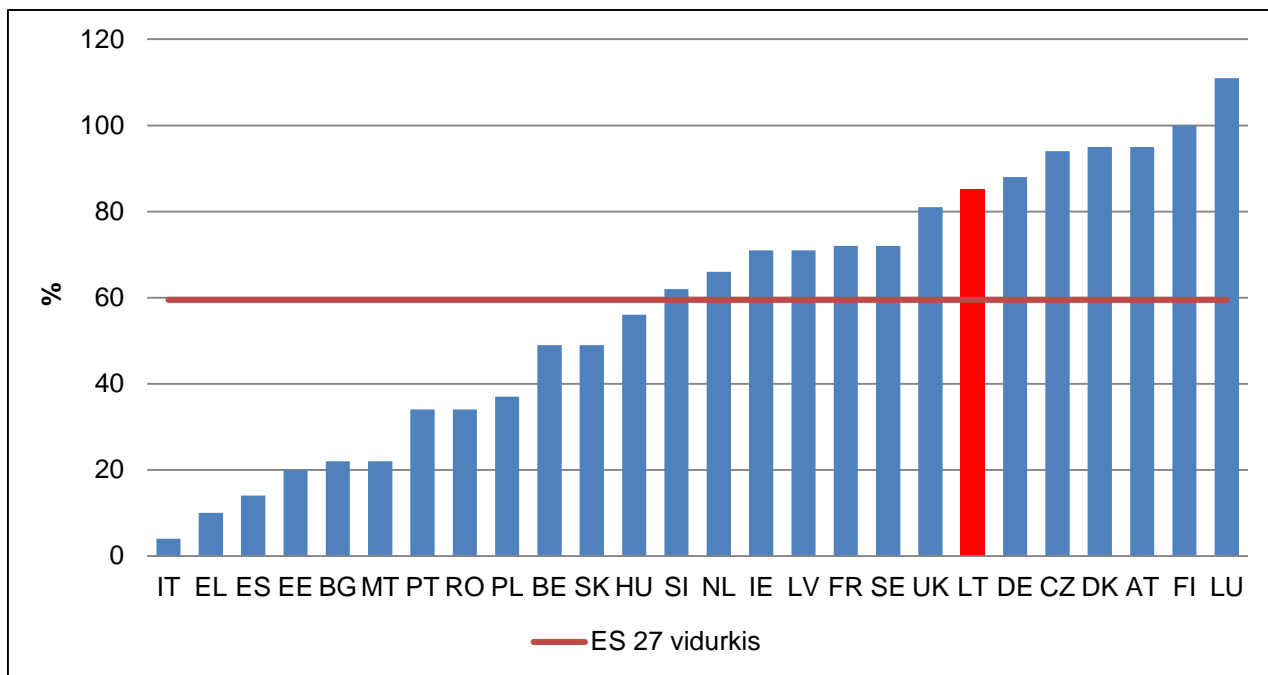
Darbuotojo perspektyvą dirbti daugiau valandų išreiškia žemo darbo užmokesčio spąstai. Jie parodo finansinius praradimus dėl mokesčių ir išmokų, pajamoms išaugus nuo 33 proc. nuo vidutinio bruto darbo užmokesčio konkrečiai namų ūkio kategorijai iki 67 proc. Mažo darbo užmokesčio spąstai apibūdina tokią padėtį, kai dirbantieji nesiima dirbti daugiau darbo valandų arba geriau apmokamo darbo, nes papildomai gaunamos pajamos būtų per mažos. Kitaip tariant, šis rodiklis parodo procentinę bruto pajamų dalį, kurios dirbantysis netenka, sumokėdamas pajamų mokestį, socialines įmokas ir netekdamas lengvatų, kai jo darbo užmokestis padidėja nuo 33 iki 67 proc. vidutinio darbo užmokesčio. Taigi, esant dideliame mažo darbo užmokesčio spąstų rodikliui, dirbantieji netenka nemažos uždirbtų pajamų dalies, atskaičius mokesčius ir socialines įmokas. Dėl to mažėja paskatos dirbti daugiau darbo valandų arba ieškoti geriau apmokamo darbo. ES šalių kontekste vienišo asmens atveju Lietuvoje finansiniai praradimai nėra labai dideli (3-8 pav.), tuo tarpu namų ūkio, kurį sudaro vienas dirbantis asmuo ir vienas nedirbantis asmuo su dviem išlaikytiniais vaikais, finansiniai praradimai yra pakankamai dideli (3-9 pav.).

3-8 pav. Žemo darbo užmokesčio spąstai Lietuvoje ir kitose ES šalyse, 2012 m. (vienišo asmens be vaikų atvejis)

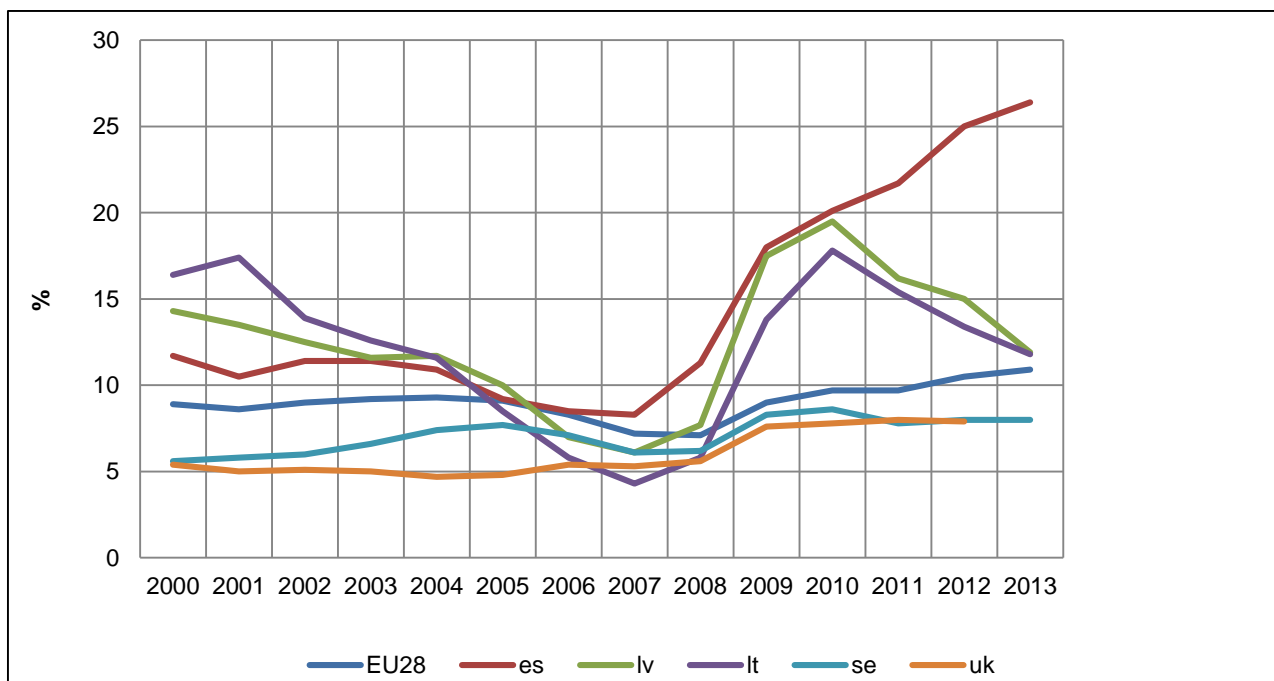
Šaltinis: Eurostat.

3-9 pav. Žemo darbo užmokesčio sąpaštai Lietuvoje ir kitose ES šalyse, 2012 m. (namų ūkio, kurį sudaro vienas dirbantis suaugęs ir vienas nedirbantis bei du išlaikytiniai vaikai)

Šaltinis: Eurostat.

3-10 pav. Nedarbo lygio kitimo tendencijos Lietuvoje ir kai kuriose kitose ES šalyse (proc.)

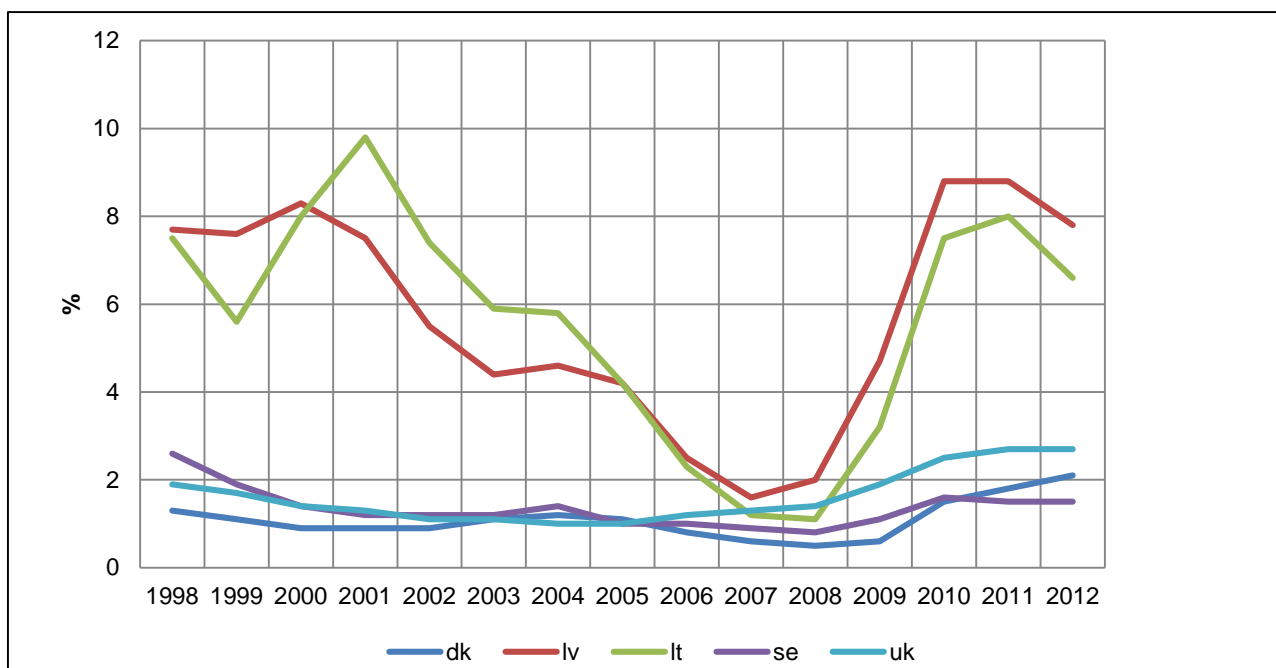
Šaltinis: Eurostat.

Nedarbo lygis Lietuvoje 2000 - 2013 m. laikotarpiu gana ryškiai svyravo (3-10 pav.). Šiuos pokyčius daugiausiai galima sieti su šalies ekonominiais ciklais. Dėl pasaulio ūkių tarpusavio integracijos nedarbo lygio bendros tendencijos Lietuvoje yra panašios į kitų ES šalių nedarbo lygio tendencijas.

Be to, ekonominiai pokyčiai kitose šalyse turėjo poveikį ekonominiams pokyčiams (tame tarpe ir užimtumui bei nedarbui) Lietuvoje. 2001-2002 m. laikotarpiu pakankamai aukštas nedarbo lygis gali būti siejamas su 1998 m. Rusijos ekonomine krize. Vėliau, ekonomikos augimo laikotarpiu, nedarbo lygis Lietuvoje mažėjo ir 2009-2010 m. staigus nedarbo lygio šuolis yra siejamas su pasauline ekonomine krize bei su ja sutapusiais cikliniais svyravimais Lietuvoje. 2011 -2013 m. nedarbo lygis Lietuvoje turi stabilią tendenciją mažėti ir tai gali būti siejama su pokriziniu ekonomikos atsigavimu.

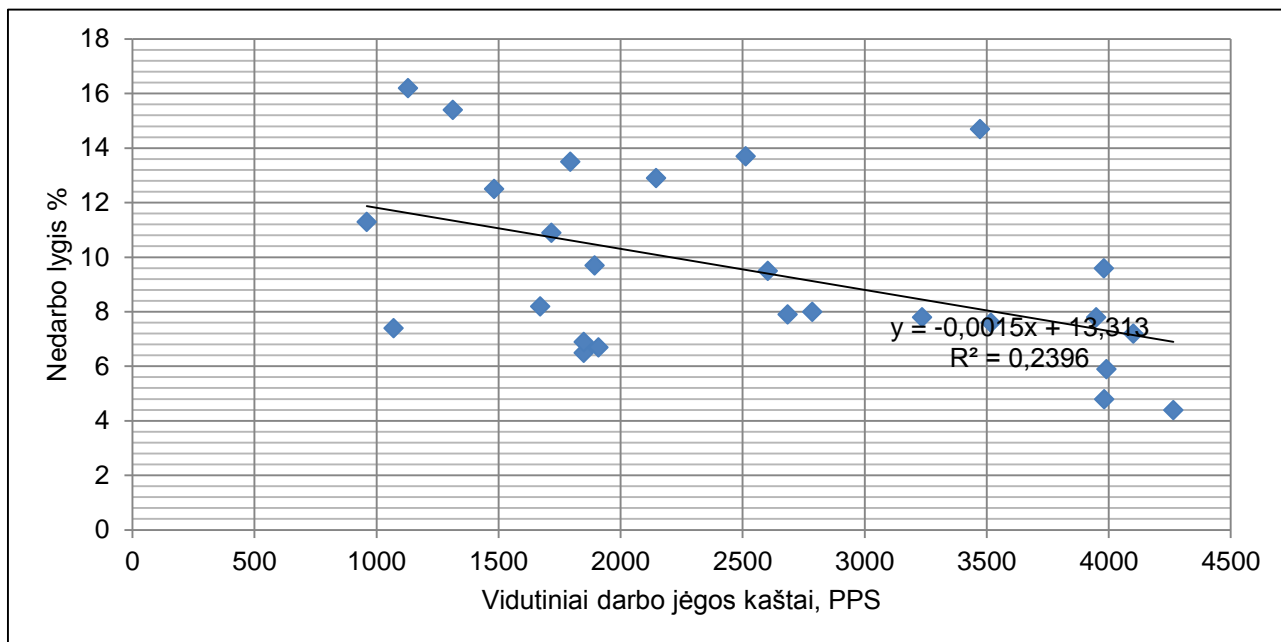
Ilgalaikio nedarbo lygis 2001-2013 m. laikotarpiu Lietuvoje išlaikė panašias kitimo tendencijas kaip ir bendrasis nedarbo lygis šalyje, todėl galima teigti, kad daugiausiai buvo įtakojamas ciklinių svyravimų šalyje (3-11 pav.).

3-11 pav. Ilgalaikio nedarbo lygio kitimo tendencijos Lietuvoje ir kai kuriose kitose ES šalyse (proc.)

Šaltinis: Eurostat.

3-11 pav. Ilgalaikio nedarbo lygis

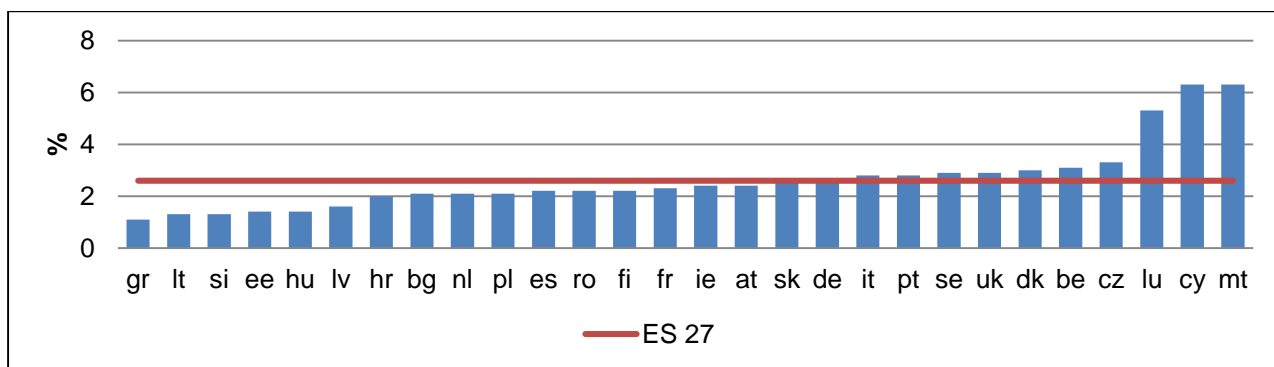
Šaltinis: Eurostat.

Pastaba: (vidutiniai darbo jėgos kaštai):

1. Estijos ir Kipro atveju yra įskaičiuotos visos įmonės.
2. Graikijos ir Maltos yra 2009 m. duomenys.
3. Švedijos, Suomijos, Belgijos, Liuksemburgo atveju apima pramonės, statybų ir paslaugų (neįskaitant viešojo administravimo, gynybos) sektorius.

Lietuvoje pakankamai mažą dalį nuo BVP sudaro įmonių pelno mokesčiai (3-12 pav.). Lietuva 2012 m. pagal šį rodiklį lenkia tik Graikiją. Įmonių pelno mokestis Lietuvoje sudaro tik 1,3 proc. nuo bendrojo šalies vidurkio ir tai yra du kartus mažiau nei ES 28 šalių vidurkis. Jeigu 2012 m. Lietuvos rodiklis būtų lygus ES 28 šalių vidurkiui (2,6 proc.) tai, atsižvelgiant į to meto BVP, Lietuvai būtų pavykę papildomai į valstybės biudžetą surinkti 1,479 mln. litų arba tai būtų lygu apie 10 proc. tais metais lėšų, skirtų sveikatos apsaugai. Skaičiuojant pagal 2013 m. Lietuvos BVP, būtų galima papildomai į valstybės biudžetą surinkti 1,555 mln.

3-12 pav. Įmonių mokama pelno mokesčių dalis bendrajame vidaus produkte, 2012 m.

Šaltinis: Eurostat.

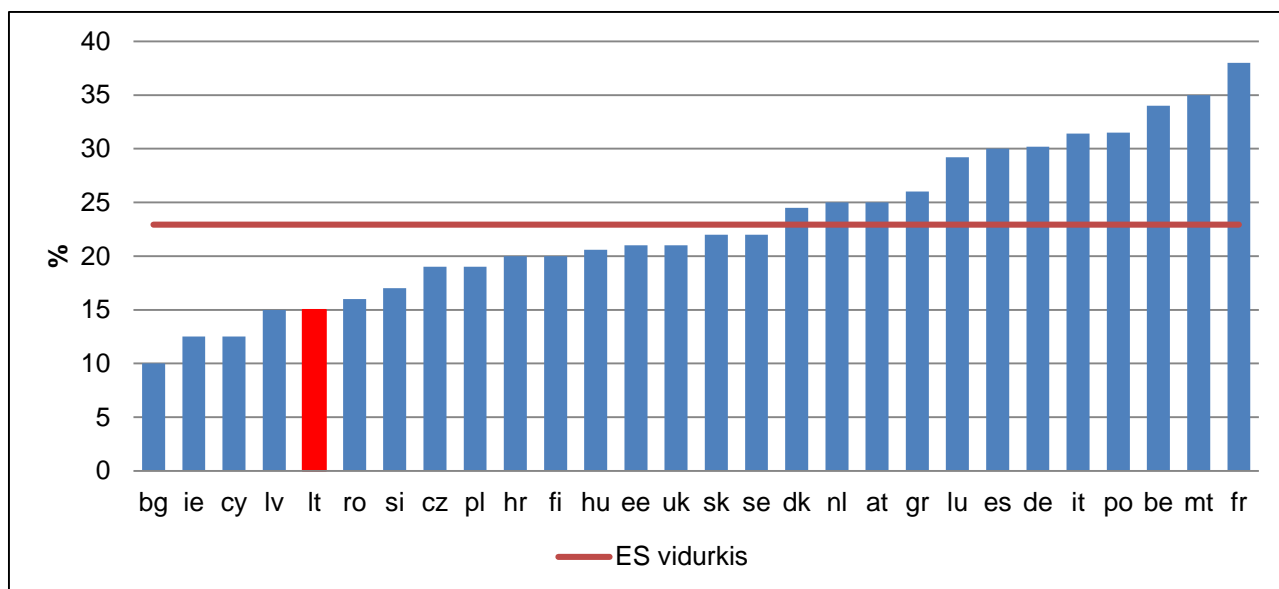
Mažą įmonių pelno mokesčių dalį Lietuvos bendrajame vidaus produkte galima sieti su vienu mažiausiu ES kontekste pelno mokesčio tarifu (3-13 pav.). Maksimalus pelno mokesčio tarifas Lietuvoje 2012 m. siekė 15 proc. Tuo tarpu ES vidutiniškai 22,9 proc. ES erdvėje pelno mokesčio tarifas varijuoja nuo 10 proc. Bulgarijoje iki 38 proc. Prancūzijoje.

Atsižvelgiant į žemą Lietuvos pelno mokesčio tarifą tikslinga būtų svarstyti šio tarifo didinimo galimybes. Šiuo atveju galimi du variantai:

1. ES 28 šalių vidurkis 22,9 proc. kaip priimtinas Lietuvai variantas. Šiuo atveju, kaip ir buvo apibūdinta, galima tikėtis biudžeto pajamų padidėjimo, kuris apytiksliai sudarytų apie 10 proc. socialinei apsaugai skiriamų lėšų. Šiuo atveju Lietuvos investicinis patrauklumas teoriškai galėtų sumažėti, tačiau praktiškai jis bus kompensuojamas pigios darbo jėgos, kuri yra beveik du kartus pigesnė nei ES šalių vidurkis.

2. ES buvusios komandinės ekonomikos šalių vidurkis 17,7 proc. Šiuo atveju pagal 2012 m. BVP būtų galima tikėtis papildomų 660 mln. lt. į valstybės biudžetą būtų lygu apie 4,5 proc. socialinei apsaugai skiriamų lėšų. Šiuo atveju Lietuva išliktų mažo pelno mokesčio ir pigios darbo jėgos šalimi.

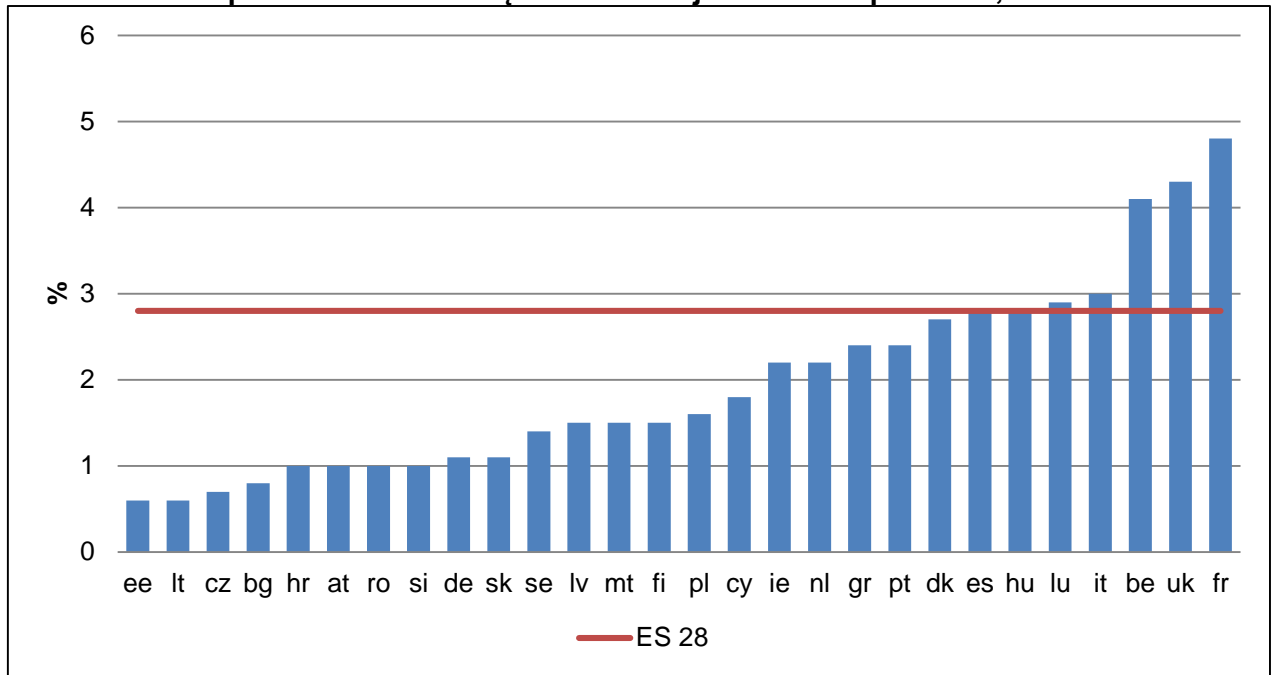
3-13 pav. Įmonių mokamas pelno mokesčių tarifas, 2012 m.

Šaltinis: Eurostat.

Taip pat Lietuvoje yra mažas turto ir sandorių mokestis (3-14 pav.). ES šalių kontekste pagal turto ir sandorių mokestį, palyginus su BVP, Lietuva užima priešpaskutinę vietą. Lietuvos rodiklis 2012 m. buvo lygus 0,6 proc. ir tai yra daugiau negu 4,5 karto mažesnis mokestis nei ES 28 šalių vidurkis. Jeigu Lietuvoje turto ir sandorių mokesčio dalis bendrajame vidaus produkte būtų padidinta iki ES šalių vidurkio, tai būtų buvę galima papildomai į valstybės biudžetą 2012 m. surinkti 2,502 mln. lt. Ši suma palyginus su 2012 m. valstybės išlaidomis socialinei apsaugai sudaro apie 18 proc. Kaip konservatyvesnį variantą galima svarstyti turto mokesčio tarifo įvedimą, kuris yra lygus ES buvusios komandinės ekonomikos šalių vidurkiui. Šiuo atveju būtų galima tikėtis, kad turto mokestis sudarys apie 1,05 proc. palyginus su BVP. Ir tai padidintų Lietuvos biudžeto pajamas apie 512 mln. lt. esant 2012 m. bendrajam vidaus produktui. Tai sudarytų apie 3,6 proc. socialinei apsaugai skiriamų biudžeto lėšų.

3-14 pav. Turto mokesčių dalis bendrajame vidaus produkte, 2012 m.

Šaltinis: Eurostat.